

Anna Gońka
Biblioteka Politechniki Lubelskiej
a.gonka@pollub.pl

Bibliotekarz dziedzinowy i biblioteki specjalistyczne – cztery lata doświadczeń w Bibliotece Politechniki Lubelskiej

Streszczenie: W artykule przedstawiono cztery lata doświadczeń w funkcjonowaniu bibliotek specjalistycznych w Bibliotece Politechniki Lubelskiej. Prześladowano tym samym zmiany, jakim zostali poddani sami bibliotekarze.

Słowa kluczowe: biblioteki, biblioteki specjalistyczne, bibliotekarze dziedzinowi

Stanowisko bibliotekarza dziedzinowego w polskich bibliotekach akademickich nie ma długiej tradycji i występuje dość rzadko. Pewne doświadczenia w tym względzie mają za sobą m.in. biblioteki uniwersyteckie w Poznaniu i w Toruniu. Bibliotekarz dziedzinowy to stanowisko zapożyczone z pragmatyki i praktyki państw zachodnich. Termin wywodzi się z angielskiego *subject librarian* lub niemieckiego *Fachreferent*¹, co w wolnym tłumaczeniu znaczy bibliotekarz tematyczny, bibliotekarz naukowy. Stanowisko bibliotekarza dziedzinowego spotykane jest w krajach Europy Zachodniej i w Stanach Zjednoczonych. W niemieckich bibliotekach uniwersyteckich występują tzw. fachreferenci. Ich pozycja zawodowa jest szczególnie wysoka i prestiżowa. Stanowią oni najwyżej uposażoną finansowo grupę zawodową bibliotekarzy. W Danii funkcjonują bibliotekarze naukowcy, na wzór niemieckich fachreferentów. W amerykańskich bibliotekach naukowych także występują specjaliści dziedzinowi. Na podobny krok w 2012 r. zdecydowała się również Biblioteka Politechniki Lubelskiej (BPL, Biblioteka PL).

Zgodnie z zarządzeniem nr R-31/2012 rektora Politechniki Lubelskiej z dnia 25 lipca 2012 r. w strukturze organizacyjnej biblioteki został utworzony Zespół Bibliotek Specjalistycznych (z dotychczas funkcjonujących pięciu bibliotek zlokalizowanych w wydziałach Politechniki Lubelskiej). Tym samym grupa bibliotekarzy pracujących dotychczas w bibliotekach wydziałowych stała się specjalistami dziedzinowymi, mającymi wspierać procesy edukacji i badania prowadzone w uczelni. Zmiana dokonała się nie tylko w nazewnictwie. Bibliotekarz dziedzinowy stał się doradcą naukowca, blisko z nim współpracującym, potrafiącym dostarczyć na bieżąco potrzebną literaturę przy wykorzystaniu nowych metod wyszukiwania informacji, a także wskazać możliwości publikowania w różnych mediach.

Chociaż podstawowe zajęcia bibliotekarzy zasadniczo się nie zmieniły, to jednak jego rola i znaczenie wzrosły. Zadania bibliotekarzy dziedzinowych zostały skoncentrowane wokół potrzeb informacyjnych studentów i pracowników naukowych i są zbieżne z tymi, jakie stawiane są bibliotekarzom dziedzinowym w ogóle. Ich aktywność zawodową ujęto w cztery

¹ Humphreys, K.W. The subject specialist in national and university libraries. *Libri* 1967, nr 1, s. 31.

zasadnicze obszary: utrzymywanie kontaktów z uczelnią, polityka gromadzenia i rozwoju zbiorów, kształcenie użytkowników oraz usługi informacyjne.

Wraz z powstaniem bibliotek specjalistycznych został opracowany opis stanowisk pracy dla wszystkich pracowników biblioteki. Krok ten okazał się niezwykle istotny z punktu widzenia zarządzania instytucją, jaką jest biblioteka. Spowodował, iż jej struktura stała się bardziej przejrzysta i efektywna, ściśle związana ze strategicznymi celami uczelni.

Posiadanie opisów stanowisk pracy, zgodnie z teorią zarządzania, świadczy o kulturze organizacyjnej instytucji i jest potrzebne w firmie, by mogła generować zysk. Dla instytucji niedochodowych (takich jak np. biblioteka) ten zysk to określona wartość dodana w ogólnym bilansie firmy. W przypadku bibliotekarza dziedzinowego to np. duża liczba odwiedzin i spotkań osobistych z czytelnikami, którzy usatysfakcjonowani efektami jego pracy ciągle do niego wracają, a co za tym idzie, oceniają jego fachowość i tym samym rangę firmy².

Zgodnie z opisem stanowiska, bibliotekarz specjalista z biblioteki wydziałowej ma udostępniać zbiory zgromadzone w bibliotece specjalistycznej, szkolić i udzielać informacji w zakresie dostępu do literatury (niezależnie od nośnika) ze specjalności naukowych reprezentowanych na wydziale. Może to przełożyć się pośrednio na wzrost drukowanych i elektronicznych zasobów na danym wydziale. Ponadto bibliotekarz dziedzinowy ma rejestrować dorobek naukowy pracowników ze swojego wydziału. Jednym słowem ma być pracownikiem samodzielnym i wykształconym w danej dziedzinie wiedzy, by móc sprostać wymaganiom swoich użytkowników. Chcąc wyjść naprzeciw zapotrzebowaniu uczelni, bibliotekarz musi mieć rozeznanie w tym, jakie badania są prowadzone na uczelni i jakie kierunki się rozwijają.

Na stanowisku bibliotekarza dziedzinowego w pięciu bibliotekach specjalistycznych BPL zatrudnionych jest obecnie dziesięć osób. Większość z nich ma wykształcenie bibliotekarskie (studia magisterskie lub podyplomowe), ponad połowa zespołu to osoby z wykształceniem wyższym kierunkowym, zgodnym z profilem wydziału, na którym pracują. Dzięki temu mogą oni bezbłędnie klasyfikować rzeczowo księgozbiór i udzielać merytorycznych informacji użytkownikom.

Sytuacja, w jakiej znaleźli się bibliotekarze dziedzinowi w Bibliotece Politechniki Lubelskiej, wymusiła na nich ciągłe podnoszenie kwalifikacji i umiejętności w zakresie wyszukiwania i selekcjonowania informacji. Dużo czasu poświęcają samokształceniu, działalności informacyjnej, kształceniu użytkowników itp. Starają się być na bieżąco z literaturą specjalistyczną, wydawaną w kraju i na świecie. Wszystko to w celu dotrzymania partnerstwa pracownikom naukowym macierzystej uczelni.

² Bednarek-Michalska, B. Opis stanowiska pracy bibliotekarza dziedzinowego na przykładzie BG UMK. *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2000, nr 10 (18) [dostęp 26.07.2016]. Dostępny w: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/michalska.html>.

By zagwarantować odpowiedni poziom prowadzonych szkoleń w BPL, opracowano *Strategię szkoleń użytkowników oraz podnoszenia kwalifikacji pracowników Biblioteki Politechniki Lubelskiej*³.

Umownie szkolenia realizowane w BPL można podzielić na:

- wewnętrzne,
- zewnętrzne (wyjazdowe i prowadzone przez firmy zewnętrzne),
- samodoskonalenie.

Szkolenia wewnętrzne noszą roboczą nazwę 0809 (pochodzi od godzin, w jakich się odbywają, tj. od 8.00 do 9.00) i odbywają się w piątki. Szkolenia te prowadzą sami bibliotekarze, którzy innym przekazują wiedzę zdobytą w różnych ośrodkach bibliotekarskich w Polsce lub w instytucjach związanych z zarządzaniem nauką. Tematyka szkoleń jest bardzo różnorodna i dotyczy m.in.: platformy Web of Science i bazy Scopus jako źródła wskaźników bibliometrycznych (indeks Hirscha, raport cytowań, impact factor); menedżera bibliografii – EndNote; prezentacji bibliograficznych i pełnotekstowych baz danych obejmujących publikacje z nauk ścisłych, technicznych i przyrodniczych takich wydawców, jak EBSCO, Springer, Elsevier i Wiley; bazy publikacji pracowników Politechniki Lubelskiej (baza publikacji); otwartych licencji.

Niektóre szkolenia prowadzone są na zasadzie wzajemności, co oznacza, że bibliotekarze jednej specjalności kształcą drugich. Jest to niezwykle przydatne podczas zastępstw i dyżurów. To również dobre przygotowanie pracowników do pracy w innym oddziale.

Dotychczas zrealizowano szkolenia z następujących tematów:

- zasady zakupu, opracowania i obiegu faktur książek katedralnych,
- polityka zakupu i gromadzenia książek w BPL,
- tworzenie i zastosowanie haseł przedmiotowych w rekordzie bibliograficznym,
- opis bibliograficzny w formacie MARC21,
- prawo autorskie i polityka otwartego dostępu.

W najbliższym czasie zaplanowano przeprowadzenie wielu szkoleń o różnej tematyce, m.in.:

- EndNoteWeb – program bibliograficzny na platformie Web of Science,
- jak podnieść cytowalność prac naukowych?,
- Web of Science – wyszukiwanie,
- podstawy efektywnego gromadzenia literatury do prac licencjackich/ magisterskich,
- szkolenie w zakresie tworzenia tradycyjnej bibliografii i przypisów bibliograficznych,
- zasoby normalizacyjne Biblioteki PL,
- ocena parametryczna w świetle przepisów MNiSW,
- tworzenie raportów cytowań, narzędzia do porównywania czasopism,

³ *Strategia szkoleń użytkowników oraz podnoszenia kwalifikacji pracowników Biblioteki Politechniki Lubelskiej* [on-line], [dostęp 29.07.2016]. Dostępny w: <https://docs.google.com/document/d/1AW063hvmPLzQjN-pWAHfwUPUSSCb3-xAgbN4IaJxUqtA/edit?pref=2&pli=1>.

- przysposobienie biblioteczne – metodyka prowadzenia zajęć,
- programy biurowe wykorzystywane w pracy bibliotekarza.

W BPL realizowane są również szkolenia prowadzone przez osoby spoza biblioteki, ale pracujące w Politechnice Lubelskiej oraz firmy zewnętrzne. Do bardziej interesujących można zaliczyć:

- bezpieczeństwo pracy w sytuacjach z tzw. trudnym użytkownikiem,
- praca w zespole, motywowanie pracowników, radzenie sobie ze stresem, jak osiągnąć sukces w firmie.

Ciekawe okazało się również szkolenie pt. „Wrażliwość kulturowa – warsztaty dla bibliotekarzy”. Poprowadzili je pracownicy Stowarzyszenia Homo Faber – lubelskiej organizacji pozarządowej działającej w obszarze praw człowieka. Warsztaty okazały się niezwykle przydatne w pracy bibliotekarzy dziedzinowych, którzy na co dzień pracują ze studentami z innych krajów i kultur.

W Politechnice Lubelskiej troską i opieką otacza się również studentów niepełnosprawnych, których z roku na rok przybywa. W roku akademickim 2015/2016 studiowało 126 osób z różnymi niepełnosprawnościami. W bibliotece zostało utworzone stanowisko komputerowe przeznaczone dla osób niewidomych, niedowidzących i głuchych. Na wyposażenie stanowiska składa się: komputer z odpowiednimi oprogramowaniami udźwiękawiającymi i powiększającymi jego pracę, skaner, drukarka brajlowska, powiększalnik przenośny oraz stacjonarny, notatnik brajlowski, urządzenie wielofunkcyjne auto-lektor oraz od 2015 r. wideotelefon.

By móc lepiej obsługiwać, rozumieć i komunikować się z osobami niepełnosprawnymi, Biblioteka PL zorganizowała szkolenie dla swoich pracowników pt. „Szkolenie świadomościowe o niepełnosprawności dla kadry uczelni wyższych”. Podczas tego spotkania można było zapoznać się z:

- sytuacją formalnoprawną studentów z niepełnosprawnościami,
- metodami i środkami wspierającymi osoby z różnymi dysfunkcjami w procesie kształcenia na poziomie szkolnictwa wyższego,
- informacją dostępną – efektywne komunikowanie w aspekcie specyficznych potrzeb osób z różnymi rodzajami niepełnosprawności,
- urządzeniami wspomagającymi osoby z niepełnosprawnościami,
- praktycznymi formami wsparcia studentów z niepełnosprawnościami w warunkach środowiska akademickiego.

W Bibliotece PL od kilku lat organizowane są spotkania w ramach Festiwalu Nauki z osobami niepełnosprawnymi i ich opiekunami. Uczestniczy w nich młodzież ze szkół i ośrodków specjalnych z Lublina i z województwa. Projekt realizuje autorka artykułu, która obecnie pracuje jako bibliotekarz dziedzinowy w bibliotece specjalistycznej na Wydziale Elektrotechniki i Informatyki. Młodzież chętnie uczestniczy w tych spotkaniach, w trakcie których, oprócz treści merytorycznych dotyczących np. nowych tyfloinformatycznych technologii, ma okazję do zwiedzenia biblioteki czy zapoznania się z pracą naukowców w ich no-

woczesnych laboratoriach. Spotkania te są szczególnie ważne dla tych, którzy mieszkają w małych miejscowościach, na obrzeżach województwa. Taki wyjazd to dla nich wydarzenie i nie lada przeżycie, o którym opowiadają swoim znajomym i bliskim.

Ważną część pracy bibliotekarzy dziedzinowych stanowi samokształcenie. Doksztalając się poprzez:

- czytanie fachowej literatury,
- kursy on-line (np. e-learningowy dotyczący otwartej nauki, własności intelektualnej czy prawa autorskiego),
- webinaria (np. z zakresu wykorzystywania narzędzi i funkcji dostępnych na platformie Web of Science),
- przeglądanie internetu np. pod kątem baz danych.

Biblioteka PL, podobnie jak i inne biblioteki akademickie w kraju, zobowiązana jest ustawowo do działalności dydaktycznej. Obowiązek ten realizowany jest na rzecz studentów rozpoczynających naukę z zakresu umiejętności korzystania z biblioteki naukowej, z jej zasobów oraz z narzędzi wyszukiwawczych. Są to zajęcia z przysposobienia bibliotecznego, które prowadzą głównie pracownicy bibliotek specjalistycznych.

Studenci wyższych lat szkoleni są na zajęciach z informacji naukowej z zakresu wykorzystywania najnowszych zasobów wiedzy niezbędnej do przygotowania pracy dyplomowej oraz dalszej pracy naukowej czy zawodowej. Od 2015 r. zajęcia z przysposobienia bibliotecznego i informacji naukowej są wpisane w siatkę zajęć i przygotowywane są do nich sylabusy.

Pracownikom naukowym biblioteka służy pomocą z zakresu korzystania z nowych baz danych, narzędzi zarządzania informacją lub narzędzi parametrycznych. W Politechnice Lubelskiej prowadzona jest baza dorobku piśmienniczego jej pracowników. Baza Publikacji Pracowników PL (baza) powstała w roku 2012. Oprogramowanie zostało zaprojektowane przez pracownika Oddziału Informatyzacji. Zgodnie z *Zarządzeniem nr R-11/2013 Rektora Politechniki Lubelskiej w sprawie dokumentowania publikacji pracowników Politechniki Lubelskiej* dorobek naukowy pracowników i doktorantów uczelni dokumentowany jest w bazie tworzonej w bibliotece.

System rejestracji publikacji ma ustalony porządek organizacyjny. To autorzy dostarczają do bibliotek specjalistycznych swoje publikacje. Robią to niezwłocznie po ich opublikowaniu, a wykwalifikowany zespół bibliotekarzy dziedzinowych na bieżąco wprowadza do bazy opisy bibliograficzne. Fakt ten sprzyja pogłębianiu współpracy z pracownikami naukowymi i nawiązaniu z nimi bliższych relacji. Jest doskonałą formą spotkań sprzyjającą wymianie zdań i opinii na bieżące problemy współczesnej nauki. Przy okazji bibliotekarze dziedzinowi udzielają indywidualnych porad i konsultacji np. w zakresie prawa autorskiego, wolnych licencji, otwartego dostępu czy w zakresie korzystania z katalogu komputerowego biblioteki oraz z baz danych. Wprowadzane dane są kompletne i wykorzystywane do oceny poszczególnych pracowników oraz jednostek uczelni, gdyż baza posiada również rozwiązania wspomagające parametryzację. Od 2015 r. wyeksportowane dane z bazy zasilają Mo-

duł Sprawozdawczy Polskiej Bibliografii Naukowej, który ma służyć do oceny jednostek na poziomie ministerialnym.

Oprócz bazy publikacji każda z bibliotek specjalistycznych prowadzi swój serwis tematyczny ukierunkowany na studentów. Bibliotekarze dziedzinowi sami proponują do niego źródła zgodne z profilem wydziału i dostępne w ofercie biblioteki.

Z perspektywy ostatnich czterech lat można śmiało powiedzieć, iż zmiany, jakie zostały dokonane w funkcjonowaniu Biblioteki PL (od 2012 r.), wpłynęły pozytywnie na jej wizerunek. Wraz z utworzeniem bibliotek specjalistycznych zintensyfikowano szkolenia dla bibliotekarzy specjalistów dziedzinowych. Przyniosło to wymierne korzyści. Dzięki wiedzy zdobytej na szkoleniach, a także podczas samokształcenia bibliotekarze zostali przygotowani do profesjonalnego obsługiwanie użytkowników. Nie boją się trudnych pytań i nie są nimi zakłopotani. Prowadzenie bazy publikacji, rejestrującej dorobek piśmienniczy uczelni, również pozytywnie wpływa na wizerunek biblioteki. Sprzyja pogłębieniu współpracy środowiska naukowego uczelni z biblioteką.

Zmiany w funkcjonowaniu bibliotek specjalistycznych objęły także otwarcie się ich na osoby niepełnosprawne oraz z innych krajów i kultur. Dzięki szkoleniom oraz integracji ze środowiskiem osób niepełnosprawnych (np. spotkania w ramach Festiwalu Nauki) bibliotekarze zostali lepiej przygotowani do obsługi tej grupy użytkowników.

Powyższe działania podejmowane przez bibliotekarzy dziedzinowych powodują, że bibliotekę postrzega się jako partnera w procesie naukowo-dydaktycznym uczelni. Co więcej, biblioteka ma stać się podstawą rozwoju sektora badawczo-rozwojowego Politechniki Lubelskiej. Pracownicy bibliotek specjalistycznych są świadomi tego, że wymaga się od nich permanentnej edukacji, by umieli sprostać tym wyzwaniom.

Bibliografia:

1. Bednarek-Michalska, B. Opis stanowiska pracy bibliotekarza dziedzinowego na przykładzie BG UMK. *Biuletyn EBIB* [on-line]. 2000, nr 10 (18) [dostęp 26.07.2016]. Dostępny w: <http://www.oss.wroc.pl/biuletyn/ebib18/michalska.html>.
2. Humphreys, K.W. The subject specialist in national and university libraries. *Libri* 1967, nr 1, s. 31.
3. *Strategia szkoleń użytkowników oraz podnoszenia kwalifikacji pracowników Biblioteki Politechniki Lubelskiej* [on-line], [dostęp 29.07.2016]. Dostępny w: <https://docs.google.com/document/d/1AW063hvmPLzQjNpWAHfwUPUSSCb3-xAgbN4laJxUqtA/edit?pref=2&pli=1>.

Gońka, A. E. Bibliotekarz dziedzinowy i biblioteki specjalistyczne – cztery lata doświadczeń w Bibliotece Politechniki Lubelskiej. *Biuletyn EBIB* [on-line] 2016, nr 6 (168), Biblioteki specjalistyczne - z jakimi problemami się spotykają, jak się zmieniły? [Dostęp 22.10.2016]. Dostępny w: <http://open.ebib.pl/ojs/index.php/ebib/article/view/467>. ISSN 1507-7187.